ВІДГУК
офіційного опонента
доктора історичних наук, професора
Пилипіва Ігоря Васильовича
на дисертацію Андрухіва Івана Арсеновича
«Відображення римо-католицького впливу в богословській спадщині та практичній діяльності єпископа ГКЦ Григорія Хомишина»
яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертації

Дисертація Андрухіва Івана Арсеновича є актуальним науковим дослідженням важливої проблеми історії України, Польщі та загалом Центральної Європи. Вона зумовлена як науковою потребою комплексного вивчення богословської спадщини та практичної діяльності єпископа Григорія Хомишина, так і сучасними суспільними та релігійними викликами, що постали перед Україною в умовах російсько-української війни.

Сучасне протистояння між Україною та Російською Федерацією відбувається не лише у військово-політичній, а й у цивілізаційній та духовній площинах. У цьому контексті особливої ваги набувають дослідження, присвячені місцю українського християнства між східною візантійською та західною латинською традиціями. Постать станиславівського єпископа Григорія Хомишина викликає значний науковий інтерес, оскільки його богословські погляди та практична діяльність були спрямовані на осмислення шляхів розвитку Української Греко-Католицької Церкви та її місця в європейському християнському просторі.

Особливої актуальності тема набуває у зв'язку з сучасними процесами трансформації церковного життя в Україні. Перехід Православної Церкви України та Української Греко-Католицької Церкви на новоюліанський календар став важливим кроком у подоланні російського церковного впливу та зближенні із загальноєвропейською християнською традицією. У цьому контексті дослідження календарної реформи та літургійних новацій Г. Хомишина дозволяє краще зрозуміти історичні витоки сучасних процесів.

Актуальність роботи посилюється також необхідністю подолання стереотипів радянської історіографії та об'єктивного переосмислення ролі єпископа Григорія Хомишина в історії Української греко-католицької церкви. Незважаючи на наявність окремих наукових праць, його богословська концепція та практична реалізація римо-католицьких впливів у житті Станиславівської єпархії досі не стали

предметом комплексного дослідження. Таким чином, дисертація є актуальною як з історичного та богословського, так і з сучасного суспільного погляду, оскільки сприяє глибшому розумінню процесів формування ідентичності Української греко-католицької церкви та місця українського християнства в європейському цивілізаційному просторі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний номер реєстрації 0123U101108).

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність, оформлення

Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень і позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (270 позиція), додатків (1). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 241 сторінок, з них 172 сторінки основного тексту.

У вступі вдало обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, мету і завдання, які необхідно розв'язати для її реалізації; показано методи дослідження. Здобувач навів відомості щодо результатів наукового пошуку, які апробовано на наукових конференціях та фахових публікаціях. Автор визначив шість дослідницьких завдань, об'єднаних спільною метою – створити наскільки це можливо об`єктивну оцінку церковно-релігійної та суспільно-політичної діяльності єпископа Станіславського Г. Хомишина у контексті розвитку ГКЦ в Східній Галичині першої половини XX ст. та відображення римо-католицького впливу на його діяльність.

У розділі I «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» дисертант здійснив ґрунтовний аналіз наукового доробку, присвяченого релігійно-церковній, суспільно-політичній та громадській діяльності єпископа Григорія Хомишина в умовах перебування Східної Галичини у складі Австро-Угорської монархії та Другої Речі Посполитої. Автор обґрунтовано констатує, що в історіографії недостатньо дослідженими залишаються питання формування світоглядних засад єпископа, особливостей та наслідків упровадження латинських новацій у церковно-релігійну практику Станіславівської єпархії, а також його діяльності в період радянської та німецької окупацій. На підставі проведеного історіографічного аналізу дисертант доходить обґрунтованого висновку, що, попри значний внесок українських і зарубіжних учених у дослідження постаті Г. Хомишина, проблема рецепції римо-католицьких впливів у його богословських поглядах та практичній діяльності досі не отримала комплексного висвітлення в історичній науці.

Вагомою перевагою дисертаційної роботи є її репрезентативна джерельна база. Автором опрацьовано значний масив неопублікованих документів і матеріалів, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державного архіву Івано-Франківської області та Галузевого державного архіву Служби безпеки України. Важливу групу джерел становлять пастирські послання, праці та публіцистична спадщина самого єпископа Г. Хомишина, спогади сучасників, а також матеріали періодичної преси, що виходила на території Східної Галичини в досліджуваний період. Залучений комплекс джерел є достатнім для всебічного висвітлення обраної проблематики та забезпечує належний рівень наукової достовірності й об'єктивності отриманих результатів.

Позитивної оцінки заслуговують теоретико-методологічні засади дослідження. Використання комплексу загальнонаукових і спеціально-історичних методів дало змогу авторові здійснити всебічний аналіз процесів реформування літургійно-обрядової практики Української греко-католицької церкви та особливостей їх реалізації у Станіславівській єпархії. Обраний методологічний інструментарій сприяв комплексному вивченню передумов, причин, механізмів та наслідків римо-католицького впливу на богословську спадщину і практичну діяльність єпископа Григорія Хомишина, що забезпечило належний рівень наукової аргументованості висновків дисертаційної роботи.

У другому розділі дисертації «Єпископське служіння Григорія Хомишина в умовах суспільно-політичних трансформацій (1904–1945 рр.)» автор досліджує процес формування церковно-адміністративних, суспільно-політичних та пастирських поглядів єпископа, розглядаючи їх як передумову його подальшої реформаторської діяльності. На відміну від багатьох попередніх досліджень, де діяльність Г. Хомишина розглядалася переважно крізь призму окремих церковних реформ або його взаємин з митрополитом Андреєм Шептицьким, дисертант прагне показати цілісну еволюцію його поглядів у контексті суспільно-політичних змін першої половини XX ст.

У підрозділі 2.1 автор переконливо доводить, що реформаторська діяльність Григорія Хомишина була безпосередньо пов'язана зі станом Станиславівської єпархії на початку XX ст. Дисертант аргументовано показує, що недостатній рівень освітньої підготовки частини духовенства, порушення церковної дисципліни, поширення москвофільських впливів та активізація світських політичних рухів зумовили необхідність модернізації єпархіальних структур і церковного життя загалом. Важливим науковим результатом підрозділу є висновок про визначальний вплив навчання Г. Хомишина в Інсбруцькому університеті та єзуїтської богословської традиції на формування його світоглядних і церковно-управлінських засад. Автор переконливо обґрунтовує, що саме отримана в Інсбруці богословська освіта значною мірою сприяла формуванню його прихильності до централізованої

моделі церковного управління, посилення дисциплінарних засад функціонування Церкви та зміцнення зв'язків із Апостольським Престолом. Заслуговує на увагу проведений аналіз реформування внутрішньої структури Станіславівської єпархії. На підставі матеріалів єпархіального синоду 1908 р. дисертант детально реконструює механізми посилення адміністративного контролю над духовенством, унормування діяльності деканатів, запровадження системи регулярних візитацій та реколекцій. Автор доходить обґрунтованого висновку, що ці заходи були спрямовані не лише на підвищення ефективності управління єпархією, а й на формування нового типу священника — дисциплінованого, освіченого та підпорядкованого церковній владі.

Особливу увагу дисертант приділяє питанням духовної освіти. На конкретних прикладах показано роль Г. Хомишина у створенні Станіславівської духовної семінарії, доборі викладацьких кадрів та вихованні нового покоління духовенства. Автор слушно наголошує, що саме через систему духовної освіти єпископ прагнув реалізувати власне бачення майбутнього ГКЦ. Важливим є також висновок про те, що підтримка целібату розглядалася ним як один із засобів підвищення ефективності душпастирського служіння та зміцнення церковної дисципліни.

У підрозділі 2.2 дисертант переходить до аналізу суспільно-політичної та просвітницької діяльності Г. Хомишина в міжвоєнний період. Значним здобутком автора є прагнення відійти від спрощених оцінок політичної позиції єпископа та розглянути її в контексті тогочасних українсько-польських відносин. Аналізуючи концепцію цивілізаційного зближення українців і поляків, автор доводить, що Г. Хомишин виходив із пріоритетності релігійних цінностей над політичними суперечностями та розглядав міжконфесійний діалог як важливий чинник суспільної стабільності. Водночас дисертант не уникає висвітлення суперечливості таких поглядів та їх неоднозначного сприйняття українським суспільством.

Науковий інтерес становить дослідження політичних проєктів Г. Хомишина. Автор показує, що єпископ був прихильником християнсько-суспільної моделі розвитку українського руху та виступав проти радикалізації політичного життя. Важливим є висновок дисертанта про те, що політична діяльність владики підпорядковувалася його церковному баченню суспільства, в якому Церква повинна була виконувати роль морального авторитета та чинника суспільної консолідації.

Позитивної оцінки заслуговує аналіз освітньої та молодіжної політики Станіславівської єпархії. Автор переконливо демонструє, що для Г. Хомишина виховання молоді було складовою ширшої програми морального оновлення суспільства. Через діяльність навчальних закладів, католицьких товариств, молодіжних організацій та чернечих згромаджень єпископ прагнув сформувати середовище, зорієнтоване на християнські цінності та лояльність до Церкви.

У підрозділі 2.3 розкрито діяльність Г. Хомишина в умовах радянської та німецької окупацій. Автор переконливо показує, що в цей період основним завданням єпископа стало збереження церковних структур в умовах тоталітарного тиску. На основі документальних матеріалів простежено особливості його пастирської діяльності, реакцію на політику окупаційних режимів та обставини арешту. Важливим результатом дослідження є висновок про незмінність церковних і світоглядних принципів Г. Хомишина навіть в умовах політичних репресій та переслідувань.

Особливої уваги заслуговує підрозділ 2.2.2 «Політичні проєкти єпископа Г. Хомишина», у якому автор виходить за межі традиційного висвітлення церковної діяльності владики та розглядає його як активного учасника суспільно-політичних процесів міжвоєнної Галичини. На основі архівних документів, матеріалів періодичної преси та програмних документів українських християнських організацій дисертант простежує еволюцію політичних поглядів Г. Хомишина та його спроби сформувати власну модель християнсько-суспільного руху.

Важливим здобутком автора є реконструкція процесу створення та діяльності Української християнської організації (УХО), яка розглядалася єпископом як інструмент протидії комуністичним, соціалістичним та секуляризаційним впливам. Водночас автор не обмежується аналізом організаційної діяльності УХО, а ґрунтовно досліджує її ідейні засади. На основі програмних документів та публіцистичної спадщини Г. Хомишина дисертант показує, що в основі його політичного світогляду лежала концепція пріоритетності християнських моральних цінностей над політичною доцільністю. У цьому контексті особливий інтерес становить висновок автора про те, що владика прагнув сформувати новий тип українського політичного діяча, для якого визначальними мали бути не партійні інтереси, а вірність християнській етиці та суспільному служінню.

Заслуговує на увагу аналіз процесу трансформації УХО в Українську католицьку народну партію (УКНП), а згодом в Українську народну обнову (УНО). Автор переконливо демонструє, що політичні проєкти Г. Хомишина були тісно пов'язані з його баченням ролі Церкви в суспільстві та прагненням створити впливове українське християнське середовище, здатне протистояти як радикальному націоналізму, так і комуністичній ідеології. Водночас дисертант не уникає висвітлення причин обмеженого успіху цих політичних ініціатив, пов'язуючи це із зростанням популярності націоналістичного руху, посиленням українсько-польського протистояння та недостатньою підтримкою серед українського суспільства.

Науково цінним є висновок автора про те, що політична концепція Г. Хомишина значною мірою ґрунтувалася на засадах католицького консерватизму та християнського суспільного вчення. У цьому контексті дисертант аргументовано

показує вплив ідей О. Назарука та С. Томашівського на формування політичної програми УКНП, а також прагнення владики поєднати українські національні інтереси з принципами католицького універсалізму.

Окремої позитивної оцінки заслуговує аналіз праці Г. Хомишина «Два царства», яку автор розглядає не лише як богословський твір, але й як своєрідний політико-теологічний маніфест. Дисертант переконливо доводить, що в цій праці єпископ сформулював власне бачення взаємовідносин між Церквою та політикою, наголошуючи на неприпустимості підпорядкування церковного життя політичним інтересам. Саме через призму цієї концепції автор пояснює конфлікти Г. Хомишина з частиною української інтелігенції, громадських організацій та навіть окремими представниками греко-католицького середовища. Такий підхід дозволив дисертанту глибше розкрити ідейні засади діяльності владики та показати внутрішню логіку його суспільно-політичної позиції.

У підрозділі 2.2.3 «Освітні заклади та діяльність молодіжних організацій у Станіславівській єпархії» дисертант розкриває ще один важливий напрям діяльності Г. Хомишина – його виховну та освітню політику. Автор переконливо доводить, що робота з молоддю посідала центральне місце у стратегії єпископа, який розглядав молоде покоління як основного носія майбутнього релігійного та національного розвитку українського суспільства.

Важливим результатом дослідження є висновок про системний характер освітньої діяльності владики. Автор показує, що створення Станіславівської духовної семінарії, підтримка католицьких освітніх закладів, розвиток бібліотек, організація спеціальних курсів для молоді та залучення чернечих згромаджень до освітньо-виховної праці були складовими єдиної програми формування християнського світогляду молодого покоління. Особливо цінним є висвітлення конкретних механізмів фінансової підтримки семінарії та ролі духовенства у забезпеченні її функціонування в складних економічних умовах після Першої світової війни.

Значний науковий інтерес становить аналіз ставлення Г. Хомишина до українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта» та «Рідна школа». Дисертант переконливо демонструє еволюцію позиції єпископа від співпраці до поступового дистанціювання та критики цих організацій через побоювання щодо посилення в них політичних, соціалістичних і секуляризаційних впливів. Автор аргументовано доводить, що саме ці обставини спонукали владику до формування власної мережі молодіжних і культурно-просвітницьких структур, підконтрольних Церкві.

Особливу увагу дисертант приділяє дослідженню діяльності Католицької Акції та товариства «Скала». На основі широкого кола джерел автор показує, що Г. Хомишин прагнув створити альтернативну систему громадської активності,

побудовану виключно на засадах католицького вчення. Водночас дисертант не замовчує суперечливості цієї політики, яка викликала конфлікти з українськими громадськими організаціями та навіть окремими представниками церковної ієрархії. Особливо цінним є висновок про те, що діяльність «Скали» відображала прагнення єпископа сформувати власну модель Католицької Акції, адаптовану до умов Станиславівської єпархії та незалежну від загальноцерковних структур. Це дозволяє краще зрозуміти специфіку церковної політики Г. Хомишина та його особливе бачення ролі мирян у житті Церкви.

Загалом аналіз другого розділу свідчить про прагнення дисертанта комплексно розкрити суспільно-політичну, виховну та просвітницьку діяльність Г. Хомишина, показати її ідейні засади та практичну реалізацію. Авторові вдалося переконливо довести, що всі напрями діяльності владики були заємопов'язаними та підпорядковувалися спільній меті — формуванню суспільства, побудованого на засадах католицької віри, моральності та церковної дисципліни. Саме в цьому контексті стає зрозумілою подальша рецепція ним римо-католицьких моделей церковного та суспільного життя, яка детально аналізується у третьому розділі дисертації.

У третьому розділі дисертації «Запровадження єпископом Г. Хомишиним римо-католицьких новацій у літургійно-обрядову практику громад Станіславівської єпархії» автор розкриває центральну проблему дослідження – вплив римо-католицької традиції на богословські погляди та практичну діяльність єпископа Григорія Хомишина. Саме цей розділ є концептуальним ядром роботи, оскільки в ньому дисертант переходить від аналізу історичних обставин та світоглядних засад діяльності владики до безпосереднього дослідження реалізації його реформаторської програми в церковному житті Станіславівської єпархії.

У підрозділі 3.1 «Окцидентальний вектор у літургійній реформі єпископа Г. Хомишина» автор здійснює ґрунтовний аналіз процесу формування та реалізації літургійної концепції владики. Важливим науковим здобутком є те, що дисертант розглядає реформаторську діяльність Г. Хомишина у широкому історичному контексті, пов'язуючи її із наслідками Замойського синоду 1720 р. та Львівського синоду 1891 р., які заклали підвалини для проникнення латинських елементів у богослужбову практику Греко-Католицької Церкви. Автор переконливо доводить, що діяльність Г. Хомишина не була випадковим явищем, а стала продовженням тривалих процесів адаптації східної традиції до умов перебування ГКЦ у католицькому світі.

Заслуговує на увагу аналіз літургійних дискусій першої половини XX ст., які дисертант розглядає через призму проблеми церковної та національної ідентичності. Автор переконливо показує відмінність між баченням митрополита Андрея Шептицького та єпископа Григорія Хомишина щодо майбутнього ГКЦ.

Якщо А. Шептицький відстоював необхідність збереження східної традиції як важливого чинника екуменічної місії серед православних народів, то Г. Хомишин послідовно виступав за поглиблення зв'язків із Католицькою Церквою та впровадження окремих західних форм церковного життя. Авторові вдалося переконливо довести, що літургійні суперечки між ієрархами відображали глибші розбіжності щодо шляхів розвитку ГКЦ та її цивілізаційної орієнтації.

Науковий інтерес становить висвітлення ставлення Г. Хомишина до проблеми «візантійства» та його прагнення зменшити впливи східної традиції, які, на думку владики, сприяли духовному та культурному тяжінню українців до російського православного світу. Автор показує, що єпископ розглядав літургійну реформу не лише як внутрішньоцерковне питання, а як важливий інструмент духовної та культурної орієнтації українського суспільства на Захід. У цьому контексті дисертант виходить на ширшу проблему взаємовідносин між релігійною та національною ідентичністю, що надає дослідженню актуального звучання в сучасних умовах російсько-української війни та протистояння між західною християнською цивілізацією і російським православним імперським проєктом.

Позитивної оцінки заслуговує проведений аналіз євхаристійного богослов'я Г. Хомишина. На основі пастирських послань, богословських праць та проповідей автор переконливо доводить, що культ Пресвятої Євхаристії посідав центральне місце в духовній програмі єпископа. Особливу увагу приділено дослідженню таких форм побожності, як адорація Святих Дарів, культ Найсвятішого Серця Христового, урочисті євхаристійні процесії та інші практики, запозичені із західнокатолицької традиції. Дисертант показує, що поширення цих форм мало на меті не лише поглиблення релігійності вірних, а й зміцнення їхнього зв'язку із Вселенською Католицькою Церквою. Важливо, що автор не обмежується описом зовнішніх проявів культу, а розкриває їхнє богословське підґрунтя та місце в загальній концепції церковного оновлення Г. Хомишина.

Окремої уваги заслуговує аналіз взаємин Г. Хомишина з львівським римо-католицьким архієпископом Юзефом Більчевським. На підставі листування та особистих свідчень дисертант показує вплив цієї співпраці на формування окцидентальних поглядів станиславівського єпископа. Автор аргументовано доводить, що підтримка з боку римо-католицької ієрархії зміцнювала переконання Г. Хомишина щодо необхідності поглиблення зв'язків між ГКЦ і Католицькою Церквою латинського обряду.

Не менш змістовним є підрозділ 3.2 «Дисциплінарна модернізація Станіславівської єпархії: календарна реформа та впровадження целібату», у якому дисертант аналізує найбільш резонансні та суперечливі ініціативи єпископа Г. Хомишина. Важливо, що автор розглядає календарну реформу не лише як питання впорядкування церковного літочислення, а як складову ширшої програми духовної

та культурної модернізації українського суспільства. На основі пастирських послань, листування та матеріалів громадських дискусій переконливо доведено, що владика трактував перехід на григоріанський календар як засіб подолання культурної ізоляції, зміцнення єдності зі Святим Престолом та відмежування від російського православного середовища.

Науковою перевагою дослідження є комплексне висвітлення реакції українського суспільства на календарну реформу. Автор детально аналізує позиції прихильників і противників нововведення, показуючи, що календарне питання фактично перетворилося на дискусію про національну ідентичність українців. Дисертант переконливо демонструє, що значна частина громадськості розглядала юліанський календар як важливий елемент національної традиції, тоді як Г. Хомишин бачив у ньому один із чинників збереження культурної залежності від східного православного світу. Особливо цінним є висновок автора про те, що календарна реформа значно випередила свій час. У цьому контексті особливо актуальними виглядають сучасні процеси переходу Православної Церкви України та Української греко-католицької церкви на новоюліанський календар, які підтверджують далекоглядність багатьох ідей Г. Хомишина щодо необхідності календарного оновлення та цивілізаційного дистанціювання від російської церковної традиції.

Значний інтерес викликає аналіз проблеми целібату. Автор переконливо доводить, що для Г. Хомишина питання безшлюбності духовенства було не лише дисциплінарною нормою, а складовою його цілісної концепції реформування Церкви. Дисертант аргументовано показує, що єпископ розглядав целібат як важливий інструмент підвищення морального авторитету духовенства, зміцнення церковної дисципліни та глибшої інтеграції ГКЦ до загальнокатолицького простору. Водночас позитивної оцінки заслуговує прагнення автора об'єктивно висвітлити аргументи як прихильників, так і противників реформи, зокрема позицію духовенства, громадських діячів та української інтелігенції, які вбачали у целібаті загрозу традиційним особливостям українського церковного життя.

Загалом третій розділ є найбільш концептуально завершеним та науково вагомим у структурі дисертації. Авторові вдалося переконливо довести, що літургійні, дисциплінарні та організаційні реформи Григорія Хомишина становили складові єдиної програми церковного оновлення, яка формувалася під впливом західнокатолицької традиції та була спрямована на духовну модернізацію українського суспільства. Важливим науковим результатом дослідження є показ взаємозв'язку між богословськими поглядами єпископа, його реформаторською діяльністю та ширшими процесами формування релігійної, національної й цивілізаційної ідентичності українців у першій половині XX ст. Саме тому третій розділ становить основне наукове ядро дисертаційного дослідження та найбільш

повно розкриває заявлену в темі проблему відображення римо-католицького впливу в богословській спадщині та практичній діяльності єпископа Григорія Хомишина.

У висновках дисертаційної роботи автор узагальнив результати проведеного дослідження та сформулював низку науково обґрунтованих положень, які логічно випливають із поставленої мети та завдань дослідження. Висновки відзначаються послідовністю, належним рівнем аргументованості та відображають основні результати наукового пошуку дисертанта щодо впливу римо-католицької традиції на богословську спадщину та практичну діяльність єпископа Григорія Хомишина.

Достовірність, наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням значного масиву архівних документів, широкої джерельної бази, залученням праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також застосуванням комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів дослідження, адекватних меті та завданням дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні комплексного дослідження відображення римо-католицького впливу в богословській спадщині та практичній діяльності єпископа Григорія Хомишина. Автором реконструйовано цілісну концепцію церковного розвитку, яку обґрунтовував і реалізовував єпископ, визначено особливості рецепції латинських впливів у літургійно-обрядовій практиці Станиславівської єпархії, проаналізовано роль календарної реформи, впровадження целібату, розвитку євхаристійного культу та діяльності католицьких організацій у контексті модернізації церковного життя. Важливим результатом дослідження є висвітлення місця богословських та суспільно-релігійних поглядів Г. Хомишина у процесах формування ідентичності Української Греко-Католицької Церкви першої половини XX ст. Основні положення та результати дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані у 10 наукових публікаціях автора, з яких 6 у фахових виданнях. Основні положення роботи оприлюднені на наукових конференціях та повною мірою відображають зміст і результати проведеного дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у подальших наукових студіях з історії України та історії Церкви, у краєзнавчих дослідженнях, підготовці наукових конференцій, а також у навчальному процесі під час викладання курсів з історії України та історії Церкви.

Дискусійні положення та зауваження. Високо оцінюючи науковий рівень дисертації, варто звернути увагу на окремі моменти, що потребують уточнення:

1. У підрозділі, присвяченому історіографії проблеми, автором здійснено ґрунтовний аналіз наукового доробку, присвяченого постаті єпископа Григорія Хомишина та різним аспектам його діяльності. Водночас, на нашу думку, доцільним було б запропонувати власну класифікацію дослідників за проблемно-тематичним або концептуальним підходом (церковно-історичний, богословський, суспільно-політичний, біографічний тощо), що дало б можливість більш чітко простежити еволюцію наукових підходів до вивчення постаті єпископа та визначити місце дисертаційного дослідження в сучасному історіографічному дискурсі.

2. У роботі автором проаналізовано широкий спектр поглядів сучасників Г. Хомишина та сучасних дослідників щодо проблеми латинізації літургійно-обрядової практики Греко-Католицької Церкви, впровадження календарної реформи, целібату та інших новацій. Разом з тим, більшої наукової виразності дослідженню надало б чіткіше формулювання власної авторської позиції щодо доцільності та наслідків розширення латинізаційних процесів у межах Станиславівської єпархії, а також оцінки заборони участі духовенства в діяльності окремих світських громадських організацій і товариств. Це дозволило б повніше розкрити ставлення дисертанта до дискусійних питань, які й сьогодні залишаються предметом наукових дебатів.

3. У роботі загалом коректно використано історичну топоніміку та церковно-адміністративну термінологію. Водночас авторові доцільно було б більш ретельно звіряти назви населених пунктів за архівними документами та офіційними адміністративними джерелами, оскільки в окремих випадках у тогочасній пресі, особливо польськомовній, назви населених пунктів подавалися у спотвореній або фонетично адаптованій формі. Зокрема, на с. 94 зустрічаються назви «Беднарів» та «Ценжова», тоді як коректними є «Боднарів» і «Ценжів». Крім того, в окремих випадках потребує уніфікації використання історичних назв церковно-адміністративних одиниць. Так, в офіційних документах досліджуваного періоду вживалися назви «Станиславівська єпархія» та «станиславівський єпископ», тоді як у тексті дисертації подекуди використано сучасні форми «Станіславівська єпархія» та «Станіславівський єпископ». На нашу думку, для історичного дослідження доцільно було б дотримуватися єдиного підходу до відтворення офіційної тогочасної термінології.

4. Значний науковий інтерес становить висвітлення автором взаємин між єпископом Григорієм Хомишиним та митрополитом Андреєм Шептицьким. Водночас, на нашу думку, більш ґрунтовного аналізу потребують причини формування та поглиблення розбіжностей між двома ієрархами щодо перспектив розвитку Греко-Католицької Церкви. Зокрема, було б доцільно чіткіше з'ясувати, наскільки критичне ставлення Г. Хомишина до окремих напрямів церковної політики митрополита А. Шептицького було наслідком його особистих

богословських переконань, відображених, зокрема, у праці «Два царства», а наскільки формувалося під впливом західнокатолицького та польського суспільно-релігійного середовища. Більш детальне висвітлення цього питання дало б змогу глибше зрозуміти витоки міжцерковних дискусій у Греко-Католицькій Церкві першої половини XX ст. та місце Г. Хомишина в цих процесах.

5. У третьому розділі автор ґрунтовно проаналізував питання календарної реформи та впровадження целібату в Станиславівській єпархії. Водночас більшої переконливості окремим висновкам надало б ширше висвітлення наслідків цих реформ для духовенства і мирян, а також порівняння їх результатів із ситуацією у Львівській архієпархії та Перемишльській єпархії. Такий підхід дозволив би повніше оцінити специфіку реформаторської діяльності Г. Хомишина в контексті розвитку Греко-Католицької Церкви першої половини XX ст.

Зазначені зауваження мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є завершеним самостійним науковим дослідженням.

Відсутність(наявність) порушень академічної доброчесності

У дисертаційній роботі порушень академічної доброчесності не виявлено. Робота містить належні посилання на використані джерела та наукову літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота Андрухіва Івана Арсеновича є самостійним, завершеним і актуальним науковим дослідженням, присвяченим комплексному аналізу римо-католицького впливу в богословській спадщині та практичній діяльності єпископа ГКЦ Григорія Хомишина. Достовірність наукових положень і висновків підтверджується широкою джерельною базою, використанням сучасного методологічного інструментарію та ґрунтовним аналізом історіографії проблеми.

Отримані результати мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а висновки відповідають поставленій меті й визначеним завданням дослідження.

Дисертація Андрухіва Івана Арсеновича «Відображення римо-католицького впливу в богословській спадщині та практичній діяльності єпископа ГКЦ Григорія Хомишина» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу суттєвого значення для певної галузі науки. Дисертаційна робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а також вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759)", а Андрухів Іван Арсенович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України і
методики викладання історії
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника І.В. Пилипів

ПІДПИС Пилипова Г. В.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Орест СМІШКО
«23» червня 2026 р.